

Наталія Когут,

викладач,
Педагогічний коледж Львівського національного
університету ім. Івана Франка,
(м. Львів)

Natalia Kohut,

Teacher,
Pedagogical College of Ivan Franko
National University of Lviv
(Lviv)

УДК 373.3–011.3–051(436+430+494)

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ КРАЇНАХ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

THE PROBLEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN GERMAN SPEAKING COUNTRIES: THEORETICAL ASPECT

У статті висвітлено погляди вітчизняних та зарубіжних науковців на проблему підготовки вчителів початкової школи у німецькомовних країнах: Німеччині Австрії і Швейцарії. Розглянуто теоретичні аспекти підготовки майбутніх учителів у кожній окремій країні, зокрема особливу увагу приділено можливості розвитку вчителя на курсах підвищення кваліфікації. Здійснено аналіз основних ідей науковців щодо підготовки вчителів початкової школи у німецькомовних країнах та їх впливу на реформування системи вищої педагогічної освіти.

Виокремлено компетентнісний підхід як один з основних у підготовці вчителів початкової школи, а також обґрунтовано необхідність включення європейської складової до теоретичної підготовки майбутніх учителів досліджуваних країн. У статті використано дескриптивний метод та аналіз концептуальних ідей науковців. Доведено, що проблема професійної підготовки вчителів початкової школи в німецькомовних країнах є актуальною з огляду на постійний поступ європейської освіти до вдосконалення теоретичної та практичної складової цієї підготовки.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутній учитель початкової школи, компетентнісний підхід, система вищої педагогічної освіти, фахові методики.

The article deals with the views of Ukrainian and foreign scientists concerning professional training of primary school teachers in German-speaking countries. Various aspects of future teachers' training in each country are revealed, particularly special attention is paid to the possibility of teacher's development on in-service training courses. The aim of the article is to analyze the main scholars' ideas concerning primary school teachers' training in German-speaking countries (Germany, Austria, Switzerland) and their influence on the reformation of higher pedagogical education system of the investigated country.

Competence approach is outlined as one of the basic in professional primary school teachers' training, European constituent is included in theoretical training of future teachers of the given countries. The descriptive method and the analysis of the core scientists' ideas are used in the article. The problem of primary school teachers' professional training is actual as there are obvious approaches to the improvement of theoretical and practical parts of such a training.

Two parts of the training (theoretical and practical) are interrelated from each other and are the constituents of one whole system of primary school teachers' training. The analysis shows that it is important to take into consideration not only theoretical aspect, but also the development of students' ideas, the need to realize their creativity, the ability to analyze their work and improve during the whole life. The value of the investigation lies in the possible use of the experience of such specialists' training in Ukraine, particularly concerning foreign language primary school teachers' training.

Key words: professional training, future primary school teachers' training, competence approach, system of higher pedagogical education, special methods.

В статье представлены взгляды отечественных и иностранных ученых на проблему подготовки учителей начальной школы в немецкоговорящих странах: Германии, Австрии, Швейцарии. Рассмотрены теоретические аспекты подготовки будущих учителей в каждой отдельной стране, в частности особое внимание уделено возможности развития учителя на курсах повышения квалификации. Осуществлен анализ основных идей ученых, касающихся подготовки учителей начальной школы в немецкоговорящих странах, и их влияния на реформирование системы высшего педагогического образования.

Выделен компетентностный подход как один из основных в подготовке учителей начальной школы, а также обоснована необходимость включения европейской составляющей в теоретическую подготовку будущих учителей исследованных стран. В статье использован дескриптивный метод и анализ концептуальных идей ученых. Доказано, что проблема профессиональной подготовки учителей начальной школы в немецкоговорящих странах является актуальной, поскольку наблюдается постоянное движение европейских стран к усовершенствованию теоретической и практической составляющих этой подготовки.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, будущий учитель начальной школы, компетентностный подход, система высшего педагогического образования, специальные методики.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Теоретична та практична підготовка майбутніх учителів початкової школи в Німеччині, Австрії та Швейцарії перебуває в процесі реформування, на що впливає низка чинників соціального, політичного, економічного та суспільного спрямування. Саме тому науковці цих країн постійно працюють над аналізом системи професійної підготовки, її змісту та акцентують на необхідності введення інтегрованих курсів, забезпечення вдосконалення професійних якостей дипломованого фахівця впродовж життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Підготовка педагогів для навчання молодших школярів була предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних учених. Так, підготовці вчителів німецької школи присвячені дослідження С. Бобракова (практико-орієнтований підхід), Н. Козак (дидактичні основи (історичний аспект), О. Шапочкіна (неформальна освіта), Т. Вакулєнко (система підвищення кваліфікації), Н. Шведес, Е. Глამпер та ін. Австрійську систему педагогічної підготовки досліджували М. М'яковський (реформування системи педагогічної освіти), Т. Кристоцук (європейський аспект), Л. Дзевицька (теоретична підготовка у вищій школі). Швейцарська система педагогічної освіти була предметом досліджень Л. Черток, У. Месснера та У. Поша. Оскільки є велика кількість матеріалу з питань підготовки вчителів початкової школи у німецькомовних країнах, існує потреба його систематизувати, виокремити основні спільні та відмінні аспекти, які б слугували підґрунтям для оновлення змісту вищої педагогічної освіти в Україні.

Метою статті є обґрунтувати теоретичний аспект підготовки майбутніх учителів початкової школи у німецькомовних країнах (Німеччина, Австрія, Швейцарія).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Задля підвищення якості підготовки фахівця для початкової школи потрібно передусім знати потреби молодшого школяра, який є водночас і об'єктом, і суб'єктом навчання. Вчені мають різні погляди на навчальний процес у початковій школі. Так, Л. Данилова зауважує, що «освітні стандарти в німецькій школі – це, безумовно, інновація. Перш за все, тому, що в них відбувається чіткий перехід від навчальних планів до компетенцій, від змісту заняття – до основних умінь та навичок» [4, с. 91]. Оскільки Німеччина – країна, заселена різними національностями, то не випадково О. Овчарук зазначає, що в процесі навчання дитини в початковій школі розвивається «толерантність, міжкультурна спільність, повага до національностей і культур, безконфліктне співіснування» [9, с. 18]. Така ідея важлива для німецькомовних країн, у яких домінуючим є забезпечення рівного співіснування різних національностей і культур.

У Німеччині, за дослідженнями В. Гаманюк, виокремлюють не лише теоретичний та практичний компоненти навчання в початковій школі, а й зв'язок з іншими дисциплінами, рефлексію та роботу в полікультурному середовищі [3]. Дослідниця особливостей іншомовної освіти в Німеччині диференціює зміст понять «мовна освіта» та «іншомовна освіта». Перше поняття включає «навчання рідної мови, навчання іноземної мови та навчання регіональних мов чи мов національних меншин», а «іншомовна освіта» – це вивчення мов національних меншин чи найбільш популярних мов, які зумовлені географічним положенням країни [Там само, с. 2-3].

Беручи до уваги підготовку майбутніх учителів, Л. Поліщук у перелік якостей учителя початкової школи включила ще й європейський аспект. Науковець зазначила, що неодмінною складовою кваліфікованого вчителя повинно стати володіння хоча б однією іноземною мовою. Вартим уваги є твердження, що матеріал, який подається, потрібно розглядати з погляду європейської перспективи [10, с. 8].

Досліджуючи неформальну освіту майбутніх учителів, О. Шапочкіна зазначає, що в університетах Німеччини існують гуртки та дидактичні майстерні, які спрямовують свою роботу на формування додаткових компетенцій учителів. Так, курс «Педагогіка початкової школи» доповнює знання студентів практичними навичками [12, с. 10].

Проблему компетентнісного підходу до підготовки майбутніх учителів розглядають німецькі вчені. Г. Шведес уточнила компетенції вчителя, виділивши соціальну, суспільну, фахову, організаційну, інноваційну, інформаційну [15]. Усі ці компетенції суттєво наближені до життя пересічного німецького учня початкової школи і виходять виключно з його потреб. Розвиток молодшого школяра базується не лише на опануванні практичних знань, умінь, навичок, а й забезпечує передусім духовний розвиток учня.

Е. Терхарт убачає можливість підготовки вчителів безпосередньо в школі, коли досвідчений учитель навчає талановитого учня методики проведення уроків, дає практичні та теоретичні поради. Він зауважує, що така підготовка є методично кращою та ефективнішою, але не відповідає сучасним освітнім вимогам [13]. С. Бобраков, досліджуючи практичну складову підготовки вчителів у Німеччині, зазначає, що є великий розрив між першою та другою фазами підготовки фахівців [2, с. 166]. Оскільки практичний аспект присутній протягом усього періоду підготовки вчителів початкової школи, німецькі вчені відзначають необхідність її реформування з метою вдосконалення. С. Бобраков на основі програм підготовки вчителів Німеччини склав модель університетської підготовки педагогів на засадах практико-зорієнтованого підходу. У ній виокремлено теоретичний та практичний компоненти, які розглядаються в комплексі з професійно- і практико-зорієнтованими технологіями навчання.

Дослідниця підготовки вчителів у Німеччині Н. Жмурко наголошує на розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя, скерування його на науково-дослідну діяльність з використанням набутого на практиці досвіду. Він повинен критично аналізувати отриману інформацію та використовувати її в науково-дослідній роботі, яка часто має самостійний характер [5, с. 71]. Це дає можливість стверджувати, що підготовка вчителя початкової школи охоплює не лише теоретичний, а й науково-практичний зміст.

Цікавою, на нашу думку, є профорієнтаційна робота в Німеччині: для абітурієнтів, що бажають вступити на педагогічні спеціальності, розробили психологічні тести, які ставили за мету виявити здатність майбутнього студента працювати педагогом. Крім цього, педагогічні ВНЗ пропонують проходження ознайомлювальної педагогічної практики, враховується також робота в гуртках, з молоддю, тобто організаційні здібності, бажання навчати інших. Як зазначає Н. Удвиченко, психологічні особливості студента вагомо впливають на процес навчання та подальшу педагогічну працю. Професійна придатність студента до роботи вчителем є однією з ключових вимог на початковому етапі навчання у ВНЗ [11].

Науковці Німеччини, зокрема Е. Глампер, акцентують на тому, що в країні відсутня єдина концепція педагогічної освіти, оскільки університети різняться тривалістю підготовки фахівців, якістю такої підготовки та навчальних програм, які повинні бути єдиними для всієї країни. Ми частково поділяємо думку вченого, проте варто зазначити, що в результаті численних дискусій німецькі вищі педагогічні навчальні заклади роблять вагомий поступ до уніфікації системи підготовки вчителів різних рівнів, у тому числі педагогів початкової школи [1, с.70]. Двофазна система освіти фахівців для початкової школи дає можливість майбутнім учителям отримати якісну теоретичну та практичну підготовку. Цикли навчальних предметів, на думку Т. Кристопчук, спрямовані на формування компетенції в дидактиці, психології та суспільних дисциплінах [6, с. 106-108]. Майбутні вчителі отримують відповідний методичний супровід упродовж усього періоду навчання, що дає змогу формувати практичні знання та вміння як у вищому навчальному закладі, так і в школі.

Для Німеччини важливим фактором впливу на підготовку вчителів, у тому числі початкової школи, мають освітні закони окремої федеративної землі. Така специфіка країни, на думку Н. Махіні, сприяє організації спільних заходів у плані професійного розвитку майбутнього вчителя [7]. Мова йде не лише про підготовку фахівця у ВНЗ, а й постійне підвищення кваліфікації в школі.

За результатами опитування вчителів початкової школи, вони отримують недостатньо знань з фахових дисциплін, які є необхідними для формування компетентного педагога [1]. Таке твердження можна пояснити тим, що не всі вищі педагогічні школи пропонують окремі курси фахових методик, часто вони є інтегрованими в курс основного предмета. Для отримання додаткових знань учителі відвідують різноманітні курси й семінари.

Серед найбільш поширених підходів до підготовки вчителя у Швейцарії є компетентнісний. Р. Месснер та П. Пош виокремили три компетенції вчителя:

- наукова (фахові, фахово-педагогічні та дидактичні знання і вміння);
- соціальна (вміння поводитися в соціумі);
- особистісна (рефлексія власних здобутків) [14].

Отже, майбутній педагог повинен не лише володіти професійними знаннями та вміннями, а й прагнути до самовдосконалення, використання здобутих знань у сфері соціальної комунікації, володіти навичками рефлексії та саморефлексії. Тому цитовані вище науковці справедливо акцентують увагу на тому, що вчитель має бути не лише фахівцем у галузі педагогіки та фахових методик, а й уміти налагоджувати соціальні зв'язки та здійснювати якісний аналіз своєї діяльності, що є вагомим чинником його розвитку на шляху до становлення як професіонала. Вважаємо доцільним також акцентування на особистісних та професійних якостях учителя, що слугують запорукою успіху в педагогічній діяльності.

Схожої думки дотримуються вчені, які досліджують підготовку вчителя початкової школи в Австрії. Зокрема, Т. Кристопчук доповнює список компетентностей «здатністю до диференціації та неоднорідності» [6, с. 100] і можливість усвідомлювати свою особисту та соціальну відповідальність у процесі здобуття фаху вчителя початкової школи. Наукове спрямування, на думку науковця, сприяє ознайомленню майбутніх учителів з новітніми дослідженнями, які доповнюють світогляд студентів з метою подальшої передачі цих знань учням.

Як і в багатьох європейських країнах, рушієм розвитку австрійської вищої педагогічної школи є реформи. На цьому наголошує М. М'яковський, який, аналізуючи систему підготовки вчителів різних ступенів, акцентує увагу на тісному взаємозв'язку між теорією і практикою. Це підтверджується тим, що викладачі теоретичних дисциплін активно консультують студентів під час проходження педагогічної практики. Науковець наголошує також на необхідності постійного вдосконалення майстерності вчителів початкової школи на курсах підвищення кваліфікації [8]. Курси дають додаткові знання у випадку оновлення програм чи впровадження нового предмета у початкову школу, як, наприклад, початок вивчення іноземної мови дітей 6-річного віку, інклюзивна педагогіка, міжкультурна комунікація тощо. Такі курси цікаві не лише практикуючим учителям, а й наставникам студентів при проходженні педагогічної (виробничої) практики в школі [6, с. 107].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши основні концепції вчених стосовно підготовки вчителів початкової школи в німецькомовних країнах (Німеччині, Австрії, Швейцарії), можна стверджувати, що вона має дві основні складові (теоретичну та практичну), які взаємозалежать і взаємодоповнюють одна одну. Науковці наголошують на врахуванні не лише теоретичних знань майбутнього вчителя, а й на розвитку його світогляду, потреби реалізувати свої здібності, можливості аналізувати діяльність і вдосконалюватися протягом усього життя. Цінність дослідження полягає в можливості використання досвіду підготовки майбутніх фахівців в Україні, зокрема вчителів іноземних мов для початкової школи. Перспективним вважаємо глибинне дослідження всіх аспектів підготовки вчителів початкової школи у німецькомовних країнах.

1. Авраменко М. М. Реформування педагогічної освіти вчителів початкової школи в Німеччині / М. Авраменко / Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць / ред. кол. О. Мороз, Н. Гузій та ін. – Вип. 7 (17). – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – С. 70–73.
2. Бобраков С. Реформування змісту професійної підготовки вчителів у ВНЗ Німеччини: практико-орієнтований підхід / С. В. Бобраков // Порівняльна професійна педагогіка. – № 2. – 2012. – С. 161–168.
3. Гаманюк В. А. Теорія та практика іншомовної освіти у Німеччині в контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів: автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01 / Гаманюк Віта Анатоліївна. – Луганськ, 2013. – 40 с.
4. Данилова Л. Д. Современное развитие общего образования в Швейцарии и Германии / Л. Д. Данилова // Педагогика. – № 3. – 2010. – С. 95–102.
5. Жмурко Н. В. Професійна підготовка вчителя у Німеччині: Тенденції становлення та розвитку / Н. В. Жмурко // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць. – К. : НПУ, 2003. – Вип. 9. – С. 65–73.
6. Кристопчук Т. Є. Педагогічна освіта в країнах Європейського Союзу: [монографія] / Т. Є. Кристопчук, за ред. С. О. Сисоевої. – Рівне : Волинські обереги, 2013. – 484 с.
7. Махия Н. В. Реформування системи педагогічної освіти Німеччини (друга пол. XX – поч. XXI ст.) : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. В. Махия; Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2009. – 22 с.
8. М'яковський М. Є. Педагогічна освіта Австрії XIX – початку XX ст. : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / М. Є. М'яковський; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2009. – 20 с.
9. Овчарук О. Шкільна політика в галузі початкової освіти в європейських країнах / О. Овчарук // Шлях освіти. – № 4, 2000. – С. 17–19.
10. Поліщук Л. П. Професійна підготовка вчителів початкової школи Англії в умовах євроінтеграції : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Людмила Петрівна Поліщук. – Житомир, 2011. – 20 с.
11. Удовиченко Н. Розвиток мотиваційно-ціннісної сфери німецьких вчителів / Н. Удовиченко // Порівняльно-педагогічні студії. – № 4. – 2012. – С. 82–88.
12. Шапочкіна О. Сучасні тенденції розвитку неформальної освіти майбутніх учителів у Німеччині: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ольга Володимирівна Шапочкіна. – Київ : 2012. – 20 с.
13. Institutional approaches to teacher education within higher education in Europe: current models and new development. / Ed. by Moon B., Vlasceany L., Barrows L.C. – UNESCO. Bucharest, 2003. – 333 p.
14. Messen R., Posch P. Lehrerbildung in Österreich – Die Reform sollte zu Ende geführt werden. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uni-kassel.de/einrichtungen/fileadmin/datas/einrichtungen/zlb/Akt_-_Messner-Posch-Lehrerbildung.pdf.
15. Schwedes H. Kompetenzorientierung in der Lehrerausbildung – Mьnster, 2004. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gaebler.info/schwedes/kompetenz.htm>

Reference

1. Avramenko M. M. Reformuvannya pedahohichnoii osvity vchyteliv pochatkovoi shkoly v Nimechchyni / M. Avramenko / Naukovy chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im.Drahomanova. Serii 16. Nvorcha osobystist uchytelia: problem teorii i praktyky: Zbirnyk naukovych prats / Red. kol. O. Moroz, N. Husii ta in. – Vyp. 7 (17). – K.: Vyd-vo NPU im.M.P.Drahomanova, 2007. – S. 70–73.
2. Bobrakov S. Reformuvannya zmistu profesiinoii pidhotovky vchyteliv u VNZ Nimechchyny: praktyko-orientovanyi pidkchid / S.V.Bobrakov // Porivnialna profesiina pedahohika. - № 2. – 2012. – S. 161–168.
3. Hamaniuk V. A. Teoriia ta praktyka inshomovnoii osvity u Nimechchyna v konteksti zahalnoevropeyskykh intehratsiinykh protsesiv: avtoref.dys. ... dokt.ped.nauk: 13.00.01 / Hamaniuk Vita Anatoliivna. – Luhansk, 2013. – 40 s.
4. Danylova L. D. Sovremennoie razvitiie obshcheho obrazovaniia v Shveitsarii I Germanii / L. D. Danylova // Pedagogika. – №3, 2010. – S. 95–102.
5. Zhmurko N. V. Profesiina pidhotovka vchytelia u Nimechchyna: Tendentsii stanovlennia ta rozvytku / N.V.Zhmurko // Tvorchia osobystist uchytelia: problem teorii i praktyky: zb.nauk.prats. – K. : NPU, 2003. – Vyp. 9. – S. 65–73.
6. Krystopchuk T. Ye. Pedahohichna osvita v kraiinakh Yevropeiskoho Soiuzu: [monohrafiia] / T. Ye. Krystopchuk, za red. S. O. Sysioevoi. – Rivne: Volynski oberehy, 2013. – 484 s.
7. Makhynia N. V. Reformuvannya systemy pedahohichnoii osvity Nimechchyny (dryha pol. XX – poch. XXI st.) [tekst]: avtoreferat dys. ... kand.ped.nauk: 13.00.01 / N. V. Makhynia; Kirovohradskyy derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. V. Vynnychenka. – Kirovohrad, 2009. – 22s.
8. Miaskovskiy M. Ye. Pedahohichna osvita Avstrii XXI-pochchatku XXst, [Tekst]: avtoreferat dys. ... kand.ped.nauk: 13.00.01 / M. Ye. Miaskovskiy; Ternop.nats.ped.un-t im. V. Hnatiuka. – Ternopil, 2009. – 20s.
9. Ovcharuk O. Shkilna polityka v haluzi pochatkovoi osvity v yevropeyskykh kraiinakh / O. Ovcharuk //Shliakh osvity. - №4, 2000. – S.17-19.
10. Polishchuk L. P. Profesiina pidhotovka vchyteliv pochatkovoi shkoly Anhlii v umovakh yevrointehratsii: avtoref. dys. ... kand.ped.nauk: 13.00.01 / Liudmyla Petrivna Polishchuk. – Zhytomyr: B.v., 2011. – 20 s.
11. Udovychenko N.Rozvytok motyvatsiinoi tsinnisnoi sfery nimetskykh vchyteliv / N. Udovychenko // Porivnialno-pedahohichni studii. – № 4. – 2012. – S. 82-88.
12. Shapochkina O. suchasni tendentsii rozvytku neformalnoii osvity maibutnikh uchyteliv u Nimechchyni: avtoreferat. dys. ... kand. ped.neuk: 13.00.04 / Olha Volodymyrivna Shapochkina. – Kyiv: B.v., 2012. – 20 s.
13. Institutional approaches to teacher education within higher education in Europe: current models and new development. / Ed. by Moon B., Vlasceany L., Barrows L.C. – UNESCO. Bucharest, 2003. – 333 p.
14. Messen R., Posch P. Lehrerbildung in Österreich – Die Reform sollte zu Ende geführt werden. Retrieved from: http://www.uni-kassel.de/einrichtungen/fileadmin/datas/einrichtungen/zlb/Akt_-_Messner-Posch-Lehrerbildung.pdf.
15. Schwedes H. Kompetenzorientierung in der Lehrerausbildung – Mьnster, 2004. – Retrieved from: <http://gaebler.info/schwedes/kompetenz.htm>